

Új könyvek

Latin-Amerika: egy új korszak hajnala?

Cornia, G. A. (szerk.): *Falling Inequality in Latin America. Policy Changes and Lessons*

Oxford University Press, Oxford, 2014, 370 oldal

A huszadik század utolsó évtizedeiben Latin-Amerika lassú növekedés, kiugróan magas és növekvő egyenlőtlenségek és gyakori pénzügyi válságok kontinense volt. Az új évezredben azonban sokak számára meglepő módon a *jövedelemegyenlőtlenségek csökkenése* figyelhető meg különböző politikai rendszerek, gazdasági és intézményi struktúrák mellett. Ezt az új trendet és a háttérben rejlő hajtóerőket vizsgálja a *Giovanni Andrea Cornia*, a Firenzei Egyetem közgazdászprofesszora által szerkesztett kötet, „*Csökkenő egyenlőtlenségek Latin-Amerikában. Politikai változások és tanulságok*” címmel. A kötet harminc szerző együttes munkájának eredménye, többségük latin-amerikai származású és napjainkban is a déli kontinens egyetemén kutató és oktató közgazdász és/vagy nemzetközi szervezetek vezetői, szakemberei. A kötet végkicsengése *óvatosan optimista*, és hangsúlyozza, hogy az elért eredmények törékenyek, amennyiben a latin-amerikai gazdaság strukturális problémáinak kiigazítása elmarad, akkor a jövedelemegyenlőtlenségek új, csökkenő trendje nem lesz tartós, és ez akadályozhatja a közeljövőben a fenntartható és méltányos növekedési pálya megvalósítását.

A latin-amerikai eset vizsgálata számos tanulsággal szolgálhat a fejlettebb országok számára, és különösen releváns lehet napjaink magyarországi tendenciáinak tükrében. A tanulságok közül előljáróban kiemeljük az *alkalmazott gazdaságpolitikák jelentőségét*: latin-amerikai példák sora bizonyítja, hogy bár van bizonyos fokú *pályafüggőség* (path dependency), megfelelő gazdaságpolitikai intézkedések következtében ettől el lehet szakadni, és új fejlődési *pályát* lehet *létrehozni* (path creating), azaz a kezdeti kiinduló feltételek nem predesztinálnak örökké.

Cornia tanulmánykötete¹ a 2000-es években, azaz a *strukturális kiigazítások utáni időszakban* megjelenő új latin-amerikai trendet, a jövedelemegyenlőtlenségek csökkenését elemzi. A kötet legfőbb kutatási kérdése, hogy *milyen okok és tényezők* állhatnak a Latin-Amerikában hagyományosan magas jövedelemegyenlőtlenségek növekvő trendjének megállása, megfordulása hátterében az ezredforduló óta. A szerzők összesen hat ország mély elemzése és tíz tematikus fejezet vizsgálata alapján egy *új politikai modell megjelenése* mellett érvelnek,

¹ A tizennyolc latin-amerikai országra kiterjedő kutatás az ENSZ Egyetem Fejlődés-gazdaságtani Kutatások Világintézetének (UNU-WIDER) keretein belül zajlott.

amelyben a társadalmi igények előtérbe kerülése a méltányos és befogadó fejlődés megvalósítását teszi lehetővé demokratikus politikai viszonyok és nyitott gazdasági körülmények között.

A könyv első része (első három fejezete) általános bevezetőként és a kötet főbb meglátásainak összegzéseként is mindenképpen olvasásra érdemes, míg a további fejezetekből minden Olvasó érdeklődésének megfelelően szemezgethet.

Az első két fejezetben a tanulmánykötet szerkesztője, *Cornia történelmi megközelítésben* vázolja fel a jövedelemegyenlőtlenségek alakulását és az azokat kísérő legfőbb *politikai, gazdasági és társadalmi változásokat*, különös tekintettel az 1990–2010-es időszakra. A latin-amerikai kontinens hagyományosan az egyenlőtlenségek „világbajnokának” tekinthető, és ezek az egyenlőtlenségek mélyen gyökereznek a *történelmi, gyarmati múltban*. A földtulajdon, a humán tőke, a hitel- és termelési lehetőségek erős koncentrációja, valamint a politikai hatalom (kisszámú oligarcha, elit kezében való) koncentrálódása fennmaradt a második világháború utáni időszakban is, sőt a *kialakult intézményrendszer újratermelte* az egyenlőtlenségeket és hosszú távon növelte azokat. Mindezek következtében az egy főre számított jövedelemegyenlőtlenségek Gini-mutatója Latin-Amerika egészében (nagyon kevés kivételtől eltekintve) az 50-es és 60-as években 0,47 és 0,65 közötti értékekkel a *világon a legmagasabb* volt (csak néhány kelet- és dél-afrikai ország ért el hasonlóan kiugró értékeket). Ennek a háttérnek az ismeretében tekinti át *Cornia* az elmúlt bő harminc év eseményeit: a Gini-mutatóval mért jövedelemegyenlőtlenségek évente átlagosan 0,32 ponttal nőttek a 80-as évek gazdasági recessziója (az ún. elvesztegetett évtized) és a washingtoni konszenzus alapján megfogalmazott kiigazítási politikák végrehajtása idején. A 90-es évtizedben 0,16 ponttal nőtt évi átlagban a Gini, amikor lassú gazdasági növekedés és posztwashingtoni konszenzus típusú (intézményi) reformok megvalósítása jellemezte a kontinenst. Az *egyenlőtlenségek növekedésének ez a két évtizedes trendje állt meg* a 2000-es évek első évtizedében, ami egyúttal a legfőbb politikai, gazdasági és újraelosztási trendek megfordulásának időszaka is. *Cornia* részletesen bemutatja, hogy a *jövedelemegyenlőtlenségek* 2002–2010 között a régió *szinte minden országában csökkentek*, igaz, különböző mértékben és különböző időszakokban (a két kivételt Nicaragua és Costa Rica jelentették, előbbiben nőttek, utóbbiban stagnáltak az egyenlőtlenségek). A jövedelemegyenlőtlenségek csökkenésének átlagos regionális mértéke 2002 és 2010 között jelentős, 5,5 pont volt, de a csökkenés nagyobb volt Argentínában, Paraguayban, Peruban és Venezuelában, és összességében nagyobb javulást mérhetünk Dél-Amerikában, mint Közép-Amerikában. A jövedelemegyenlőtlenségek jelentősen csökkentek 2003–2004-ben, kifejezetten azokban az országokban, ahol a 2001–2002-es válság során

jelentősen nőttek (ezt nevezhetnénk válság utáni korrekciónak is), majd 2004–2008 között kisebb mértékű csökkenés figyelhető meg. A 2009-es válság során nem nőtt az egyenlőtlenség, és 2010-ben a válságból való kilábalás során pedig jelentősen csökkent a 18-ból 13 országban.

Összességében megállapítható, hogy a 2003–2010 közötti időszakban a régió leküzdötte a megelőző húsz évben kialakult jövedelemegyenlőtlenség növekményét, és *visszatért a 80-as évek átlagos egyenlőtlenségi szintjéhez*. Az egyenlőtlenségek növekvő trendjének megfordulása kétségkívül értékelendő eredmény, ugyanakkor fel kell hívni a figyelmet arra is, hogy a 80-as évek latin-amerikai egyenlőtlenségi szintje nemcsak európai szemmel nézve, hanem világviszonylatban és objektíve is *nagyon magas társadalmi különbségeket* jelent, így az ehhez való visszatérés csak relatív siker. Az egyenlőtlenségek további csökkentése közép- és hosszabb távon a latin-amerikai országok társadalmi és politikai stabilitásának kulcsa, valamint a fenntartható gazdasági növekedési és fejlődési pálya előfeltétele is egyúttal.

A latin-amerikai trend módosulását sokan az ezredforduló óta megfigyelhető *kedvező külső körülményekkel* magyarázzák (a világgazdaság növekedése, a régió által exportált áruk magas és növekvő világpiaci ára), de *Cornia* és szerzőtársai az országtanulmányok, azok komparatív elemzése, valamint a tematikus fejezetek gazdaságpolitikai vizsgálatai alapján amellet érvelnek, hogy ahhoz *más (gazdaságpolitikai) tényezők* is hozzájárultak.

Az esettanulmányokban az egyenlőtlenségek csökkenésének *magyarázó tényezőinek meghatározásához kétlépcsős megközelítést* alkalmaztak a szerzők. Az egyenlőtlenségek terén bekövetkezett változásokat először a különböző jövedelemtípusok arányainak és koncentrációs együtthatóinak változásaira bontották (közvetlen tényezők), majd a jövedelem összetételének és koncentrációjának változásait befolyásoló (ún. mögöttes) tényezőket vizsgálták.

Az esettanulmányok elemzése alapján a latin-amerikai egyenlőtlenségek csökkenésének *közvetlen magyarázó tényezői*.² 1. A *skill premium csökkenése* (a képzett munkaerő iránti kereslet stagnálása és a képzett munkaerő kínálatának növekedése az oktatási befektetések hatására; a versenyképes valutaárfolyamok kedveztek a képzetlen munkaerő-intenzív exportszektornak, és ezáltal növelték a keresletet a kevésbé képzett munkaerő iránt; a képzetlen munkaerő-kínálat visszaesése az oktatási beruházások, a születési ráták visszaesése és a kivándorlási ráták emelkedése következtében). 2. A *városi-vidéki jövedelmek közötti*

² A kapott eredmények azzal a korlátozással értelmezendők, hogy a felhasznált háztartási felmérések adatai torzítottak a tőkejövedelmek és a leggazdagabbak munkajövedelmei tekintetében, így a kapott eredményeket nem lehet kiterjeszteni a jövedelemelosztás tekintetében a felső százalékokra.

különbségek csökkenése (egyrészt a versenyképes valutaárfolyamok, másrészt a mezőgazdasági árak növekedése következtében). 3. A *szociális transzferek részarányának emelkedése* (az egy főre jutó jövedelmekben nagyon alacsony szintről indulva jelentősen emelkedett a szociális transzferek aránya, amit egyrészt a nagyobb adóbevételek tettek lehetővé, másrészt javult a szociális juttatások célzottabb elosztása). 4. A legtöbb országban a kivándorlók által *hazautalt pénzüsszegek* is csökkentették az egyenlőtlenségeket.

Az esettanulmányokból és a szakirodalomból a *mögöttes tényezők* tekintetében a következő regionális perspektívát vázolják a szerzők: 1. a *nemzetközi gazdasági környezet javulása*; 2. a *gazdasági növekedés* gyorsulása 2003–2008 között, illetve 2010-ben, valamint ennek hatása a *munkahelyek teremtésére*; 3. az *oktatásbeli egyenlőtlenségek csökkenése* és 4. egy *új politikai modell* körvonalainak megjelenése a régió nagy részében.

A harmadik fejezetben *Kenneth M. Roberts*, a New York-i Cornell University professzora ez utóbbit, a politikai tényezőket és azok hatásait elemzi. Az elmúlt évtizedek *demokratizálódási hulláma* és a *politikai orientáció alapvető megváltozása* példa nélküli módon vezetett a latin-amerikai kontinensen 15 baloldali kormányzat megválasztásához 1998–2011 között. Ez utóbbi háttérben *Roberts* érvelése szerint elsősorban a washingtoni konszenzus szellemében megvalósított politikák kedvezőtlen eredményei és ezek nyomán kialakuló *növekvő társadalmi elégedetlenségek, frusztrációk* álltak. Azaz a baloldal előretörése inkább *visszatekintő típusú gazdasági okokkal magyarázható választási eredmény*, semmint a választók ideológiai átrendeződése. Ugyanakkor jól jelzi azt az erősödő igényt Latin-Amerika-szerte, amely a neoliberális reformok évtizedei után ismét az államot állítja a középpontba mint a gazdasági fejlődés motorját és a társadalmi jólét biztosítóját.

A legtöbb országban az állami újraelosztás ezen új társadalmi igényei becsatornázódtak a választási kampányokba, majd a megvalósított politikákba is, ezt nevezi *Roberts* a *társadalmi egyenlőtlenségek és feszültségek „repolitizálódásának”*. Ezáltal olyan *új koalíciók* jelentek meg, amelyek az üzleti szféra és a középosztály mellett a városi és vidéki szegények, a munkanélküliek, a társadalmi mozgalmak és az informális szektorok munkásait is befogadták. Az új baloldali rendszerek eltérő jegyeket mutatnak fel: 1. *szociáldemokrata rendszerek*, például Chilében, Uruguayban vagy Brazíliában is; 2. *baloldali-nacionalista koalíciók* Argentínában vagy Ecuadorban; 3. *radikális populista rezsim*ek, amelyek a nemzeti vagyon újraelosztásától sem riadtak vissza, lásd Venezuelában és Bolíviában. A jövedelemegyenlőtlenségek csökkenése 2000 után minden országban megfigyelhető, de éves átlagban a legjobb eredményeket a szociáldemokrata kormányok érték el, amelyeket a baloldali-nacionalista, majd a radikális rendszerek követtek.

Az új politikai rendszerek új identitásának alapkövei a társadalmi igazságosság és gazdasági fejlődés, ugyanakkor többségük kitartott a prudens makrogazdasági alapelvek mellett. Összességében tehát *Roberts* érvelése szerint Latin-Amerikában nem a baloldali politikai fordulat, hanem a *társadalmi igények repolitizálódása* áll a jövedelemegyenlőtlenségek javulásának hátterében.

A könyv második része (4–9. fejezet) hat különböző gazdasági struktúrával, politikai rendszerrel és egyenlőtlenségi trenddel jellemezhető latin-amerikai országban elemzi az egyenlőtlenségek változását.³ Ezen fejezetek részletes bemutatása meghaladja a könyvismertető kereteit, így az Olvasóra bízunk azok részletekbe menő megismerését. Ugyanakkor ismételten utalunk rá, hogy az esettanulmányok komparatív elemzése, az egyes országokat párokba rendező strukturált összehasonlítások alapján fogalmazták meg a szerzők a jövedelemegyenlőtlenségek csökkenése hátterében álló, a korábbiakban bemutatott közvetlen és mögöttes tényezőket.

A kötet harmadik része hét tematikus fejezetben vizsgálja a legfőbb gazdaságpolitikai változások hatását az egyenlőtlenségek alakulására a következők szerint: a makrogazdasági politikák, a kereskedelempolitika, a munkaerő-piaci változások, az adópolitikák, az oktatási és szociális reformok.

Mario Damil és Roberto Frenkel a 10. fejezetben a *makrogazdasági politikákat* elemezve megállapítják, hogy a 2000-es években az ortodox megközelítés főbb célkitűzései (alacsony infláció és hiányok) érvényben voltak a legtöbb országban, mégis alapvető újítások figyelhetők meg. Ezek az újítások címszavakban: *menedzselt, irányított valutaárfolyam-rendszerek* bevezetése; *anticiklikus monetáris és fiskális politikák*; *adóbevételek növelése*; *fiskális felelősségi szabályozások* bevezetése; a múltbeli *költségvetési hiányt növelő politikák kiigazítása*. Ez az új gazdaságpolitikai megközelítés az egyenlőtlenséget számos csatornán keresztül csökkentette, amelyek közül a legfontosabbak a *foglalkoztatás növelése a nem képzett munkaerő-intenzív exportszektorokban*, a *gazdaságok sérülékenységének és a költségvetési, pénzügyi válságok gyakoriságának csökkentése*.

Miguel Székely és Claudia Sámano-Robles (11. fejezet) érvelése szerint az 1980-as és 1990-es évek *kereskedelmi liberalizációja* az erőforrások elosztását a nem képzett munkaerőt alkalmazó exportszektor hátrányára módosította, és a magasabb képzettségűek relatív

³ 4. fejezet: Ecuador (*Juan Ponce és Rob Vos*); 5. fejezet: Chile (*Dante Contreras és Ricardo Ffrench-Davis*) 6. fejezet: Uruguay (*Veronica Amarante, Marco Colafrancheshi és Andrea Vigorito*); 7. fejezet: Mexikó (*Raymundo Campos-Vazquez, Gerardo Esquivel és Nora Lustig*); 8. fejezet: El Salvador (*Carlos Acevedo és Maynor Cabrera*); 9. fejezet: Honduras (*Stephan Klasen, Thomas Otter és Carlos Villalobos Barria*).

jövedelmeit emelte, ezáltal az egyenlőtlenségek növekedését okozta. A 2000-es években bár a kereskedelmi nyitottság nem csökkent, annak egyenlőtlenséget növelő hatásai mérséklődtek, és nem tudták kioltani más intézkedések egyenlőtlenségeket csökkentő hatásait. A szabad kereskedelmi rendszer folytatását segítette az *új árfolyamrendszer* által az exportszektorban nyújtott *relatív védelem* és a gazdaság korábbi alkalmazkodása a nyitott gazdaság körülményeihez. Ugyanakkor a *nemzetközi kereskedelem területi mintázata* alapvetően megváltozott. Míg az Amerikai Szabadkereskedelmi Övezeten (FTAA) belüli kereskedelem stagnált, addig más régiók irányába dinamikusabban bővült – kifejezetten a feldolgozóipar terén és ázsiai relációkban – a kereskedelem. Ez a *kereskedelmi diverzifikáció* enyhítette a 2008–2009-es válság hatásait is. Ugyanakkor a válság 2011–2012-es második hulláma idején több ország a WTO által megengedett legmagasabb szintre emelte a vámkorlátozásokat, míg Argentína vitatott mennyiségi korlátozásokat vezetett be az importtermékekre.

A 12. fejezetben *Saúl N. Keifman* és *Roxana Maurizio* a munkajövedelmek tekintetében fennálló egyenlőtlenségek csökkenését dokumentálják és elemzik. Érvelésük szerint a jövedelemegyenlőtlenségek alakulásának kedvező trendjéhez az *új munkaerő-piaci politikák* is hozzájárultak, amelyek a korábbi évtizedek következő problémáit célozták orvosolni: munkanélküliség és az informális szektor növekedése, a nem képzett munkaerő béreinek és a minimumbéreknek a csökkenése, a társadalombiztosítás kiterjedtségének csökkenése, és a bértárgyalások és viták rendezését segítő intézmények gyengülése. A 2000-es években bevezetett intézkedések legfontosabb elemei: a *minimálbérek reálértékének növelése* (ezáltal az informális szektorban is növekedtek a bérek); a *munkanélküliek* számára nyújtott *hozzájárulást nem igénylő készpénzjuttatások*; a *foglalkoztatás kifehérítése* irányába tett lépések és a *társadalombiztosítási normák* erősebb kikényszerítése; a *helyi vagy szektoriális szintű kollektív alkuerő* növelése a vállalati szintű kezdeményezésekkel szemben (a kontinens déli részén); kimondottan a *válság ideje alatt közmunka-lehetőségek biztosítása célzottan a szegények* számára; továbbá a *képzési és foglalkoztatási programok* erősítése.

Richard B. Freeman a 13. fejezetben a *latin-amerikai és a kínai munkaerő-piaci kihívásokat* veti össze, hiszen érvelése szerint a két térség hasonló problémákkal küzd. *Freeman* szerint a kínai módszerek tanulmányozása hasznos lehet a latin-amerikai térség számára, amennyiben Kínában a *munkavállalók és szakszervezetek lehetőségeinek kiterjesztése, felhatalmazása* (írásos szerződések, jogi helyzet szabályozása, a munkavállalók jogainak megvédésére szolgáló eszközök és kollektív alkuerő kiépítése) hozzájárult a munkavállalók jólétének és munkakörülményeinek javulásához, míg Latin-Amerikában inkább az állami

kezdeményezéseké volt a főszerep (például adókedvezményekkel és szigorúbb ellenőrzésekkel terelték a vállalatokat a formális szektor irányába).

Giovanni Andrea Cornia, Juan Carlos Gómez-Sabaini és Bruno Martorano (14. fejezet) elemzése rámutat, hogy a latin-amerikai régió legnagyobb részében az *adópolitika fokozatos, mélyre ható reformokon* ment keresztül az elmúlt évtizedben. Az 1990-es évek tendenciáitól eltérően a 2000-es években az adópolitikák többnyire a *vállalati nyereségadóira* helyezték a hangsúlyt, *csökkentették a kivételeket és mentességeket*, kiterjesztették a vélelmezett adómeghatározási módszer hatókörét, *csökkentették a regresszív adókat és közvetett adókat* vetettek ki a *luxustermékekre*. Az átlagos regionális adó/GDP rátája 3,5 százalékponttal emelkedett 2003–2008 között, legjelentősebb mértékben Argentínában és Brazíliában nőtt, míg Közép-Amerikában kevésbé. A világpiaci árak növekedése hozzájárult az említett trendhez nyolc országban, de az adó/GDP rátája ezekben az országokban is a világpiaci boom előtt kezdett növekedni. Mindezek eredményeképpen az 1990-es évtizedhez képest a 2000-es években az adózott jövedelem elosztása a régió 12 országából 11-ben javult.

A 15. fejezetben *Guillermo Cruces, Carolina García Domench és Leonardo Gasparini* az oktatás terén megjelenő egyenlőtlenségeket vizsgálták. A szerzők megállapítják, hogy a latin-amerikai kontinens jelentős előrelépést tett az emberi tőkébe való befektetés növelése tekintetében, és ennek háttérében az *oktatási befektetések* mellett kétségkívül nagy szerepe van a *szociális kezdeményezéseknek*, a megvalósított *gazdasági növekedésnek* és a *demográfiai átmenetnek* is. Az oktatásban eltöltött évek száma tekintetében csökkentek a különbségek a 2000-es években a regionális átlagot tekintve, és a legtöbb ország viszonylatában is. Ez részben a 2000-es évek azon kormányzati erőfeszítéseinek köszönhető, amely a *szegények oktatási rendszerbe történő bevonására* és ott tartására irányultak, de a korábbi évtizedek oktatási befektetései is mostanra „érték be”. A szerzők érvelése szerint Latin-Amerika végre elérte azt a fordulópontot, amittől kezdődően az oktatási befektetések egyenlősítő hatása dominál, de ez csak megfelelő feltételek teljesülése mellett érvényesül. A kínálat oldali változások mellett ugyanis a kereslet oldali változásokat is vizsgálni kell, amelyet a munkaerő-piaci változásokat vizsgáló fejezet mutatott be. Összességében írásunk elején már kiemeltük, hogy a *skill premium* a keresleti és kínálati oldali változások eredője következtében csökkent, azaz az egyenlősítő hatások domináltak. A szerzők ugyanakkor felhívják a figyelmet a jövőbeli veszélyekre is, amennyiben a részvételi ráták növelése az oktatási rendszerben az *oktatás minőségének* romlását eredményezheti. Az oktatás minőségi tényezőit pedig kifejezetten sok kritika éri a latin-amerikai térségben. Ennek egyik dimenziója a köz- és magánoktatás színvonala közötti nagy szakadék, ami a szegény rétegek számára

jelentősen csökkenti a felsőfokú intézményekbe való bejutást. Az oktatási rendszer egyenlősítő hatásainak erősítéséhez a *közoktatás színvonalának emelése* megkerülhetetlen.

Végül a 16. fejezetben *Armando Barrientos* a *szociális reformokat* vizsgálta. Megállapítása szerint Latin-Amerikában a 2000-es években a politikai rendszertől függetlenül, de különösen a közepes jövedelmű országokban a *szociális támogatások célzottan a szegényekre fókuszáló* programjainak kiterjesztése figyelhető meg. Leggyakrabban a *feltételekhez kötött készpénz-transzfereket* emelik ki, amelyek a szegénység és gyermekmunka felszámolását, csökkentését célozták azáltal, hogy a gyerekeket iskolában tartják, és javítják hozzáférésüket az alapvető egészségügyi szolgáltatásokhoz és táplálkozáshoz. De ide sorolható számos további program is: *átmeneti foglalkoztatási programok*; *a fiatalok számára támogatott munkalehetőségek a formális szektorban*; *kis- és közepes vállalkozások támogatása*. Ezeket általában a központi költségvetésből finanszírozták, a GDP 0,2–0,8 százalékaig terjedő mértékében, és a legsérülékenyebb társadalmi rétegek jelentős részét fedték le. Számos, főként baloldali kormány vezetett be nem hozzájárulásokon alapuló nyugdíjrendszereket (a GDP 0,18–1,3 százalékaának megfelelő költséggel). *Barrientos* érvelése szerint ez utóbbi intézkedés különösen jelentős, hiszen Latin-Amerikában a társadalombiztosítási rendszer a társadalomnak csak egy szűk rétegét fedi le: 2000-ben minden második munkavállaló az informális szektorban dolgozott, és csak minden negyedik munkavállaló fizetett rendszeresen nyugdíjjárulékot. A szociális támogatások mértéke nőtt és a rászoruló társadalmi rétegek célzott elérése jobb lett az elmúlt évtizedben, és a programok tervezettség és megvalósítása is javult. Mindezek következtében a szakirodalom más tanulmányaival összhangban a szerző a szociális juttatások kedvező elosztási hatásai mellett érvel.

Összességében megállapíthatjuk, hogy a bemutatott kötet a *gazdasági fejlődés egyik központi jelentőségű kérdéskörét*, a jövedelemegyenlőtlenségek alakulását vizsgálja, és alapvető következtetései érdekesek lehetnek más fejlődő országok, de a 2007–2009-es pénzügyi válság és az azt követő gazdasági stagnálás tükrében az OECD-országok tekintetében is.

A magyar Olvasó számára a kötet érdekességét növelheti, hogy Mexikó kivételével az esettanulmányok nem a szokványos latin-amerikai országokat, nem a kontinens egésze tekintetében meghatározó gazdaságokat emelik ki. Ez azonban az elemzés negatívumaként is értelmezhető, mivel a rendkívül sokszínű, változatos kontinens egésze szempontjából talán kisebb jelentőségű Uruguay és Ecuador elemzése, mint például Brazília, Argentína vagy akár Chile gazdaságának, gazdaságpolitikájának alakulása. Ezt a hiányosságot azonban a tematikus fejezetek jól ellensúlyozzák, hiszen azok a kontinens összes országára vetítve fogalmazzák meg megállapításaikat, és számos további országból hoznak konkrét példákat.

A kötet szerzői egy új trendre, a 2000-es évek első évtizedében megfigyelhető latin-amerikai jövedelemegyenlőtlenségek csökkenésére hívták fel a figyelmet, és annak háttérében álló okokat elemezték. Ennek aktualitása, tudományos relevanciája nem kérdőjelezhető meg. Nézetünk szerint azonban a kötet következő két fő tanulsága is kiemelkedő jelentőségű. Egyrészt nem tartható az a hipotézis, hogy a baloldali politikai fordulat állt a latin-amerikai jövedelemegyenlőtlenségek javulásának háttérében (1. és 3. fejezet), azt sokkal inkább a *társadalmi igények repolitizálódása* motiválta. Másrészt a *munkaerő-piaci folyamatok*, a *fiskális stabilitás*, az *oktatási befektetések* és a *szociális reformok* központi szerepet játszottak az egyenlőtlenségek csökkentésében (10., 12., 15. és 16. fejezet).

Hangsúlyozzuk azonban, hogy a felsorolt tényezőket nem egyenként, hanem együttesen, rendszerszinten kell értelmezni. Az elmúlt évtized latin-amerikai tapasztalatai rámutattak a *foglalkoztatottság* központi szerepére és arra is, hogy a foglalkoztatás bővítésének útja a munkaerő-intenzív beruházások mellett az oktatási befektetések növelése. Hasonlóan érvelhetünk a *fiskális stabilitás* mellett is, amelynek jelentőségét nem lehet túlhangsúlyozni sem latin-amerikai viszonylatban, sem napjaink világszerte megfigyelhető trendjei tükrében. A fiskális egyensúly kulcsfontosságú a gazdasági növekedés és az egyenlőtlenségek csökkentése tekintetében is (hiszen a pénzügyi és gazdasági válságok, a magas infláció a társadalom legsérülékenyebb rétegét érintik a legerősebben). A közelmúlt latin-amerikai tapasztalatai bizonyították, hogy a fiskális mérleg javítható az *oktatási és szociális kiadások csökkentése nélkül* is, nézetünk szerint ez a kötet egyik legfontosabb üzenete a magyar (és európai) Olvasó számára.

Mindezek alapján meggyőződésünk, hogy a 2000-es évek latin-amerikai tapasztalatai hasznosak lehetnek minden olyan ország számára, amelyben politikai átalakulás zajlik, vagy amely az egyenlőtlenségek növekedésével és társadalmi feszültségekkel szembesül akár gyors gazdasági növekedés mellett (lásd: egyes ázsiai országok), akár annak hiányában (például európai országok). A társadalmi igények repolitizálódása nyomán az egyenlőtlenségek csökkentése nem (csak) baloldali politikai rendszerekben is kormányzati prioritássá válhat, és hozzájárulhat a hosszú távú fenntartható gazdasági növekedés, fejlődés megvalósításához és a társadalmi kohézió elősegítéséhez. A közelmúlt latin-amerikai tapasztalatai rámutatnak, hogy megfelelő gazdaságpolitikai mixszel a jövedelemegyenlőtlenségek csökkenthetők nyitott gazdasági viszonyok között és egyre intenzívebb globális integráció mellett is. Ezt az új, a latin-amerikai tapasztalatokból felsejlő modellt nevezik a szerzők a *nyitott gazdaságok megosztott növekedési modelljének* (open-economy growth with equity), amelynek részletes felvázolása és elemzése további kutatási irányt jelenthet az Atlanti-óceánon innen és túl is.

